

İSMÂİL b. HALEF

(bk. SARAKUSTÎ, İsmâil b. Halef).

**İSMÂİL b. HAMMÂD
b. EBÛ HANİFE**

(إسماعيل بن حماد بن أبي حنيفة)

Ebû Abdillâh (Ebû Hayyân)
İsmâil b. Hammâd
b. Ebî Hanife Nu'mân el-Kûfî
(ö. 212/827)

Hanefî fakihî ve kadî.

Abbâsî Halifesi Mûsâ el-Hâdî zamanında (785-786) görev yapan Şerîk b. Abdullâh en-Nehaî'nin Kûfe kadılığı sırasında bir alacağından dolayı dava açtığına dair rivayetten hareketle (Hüseyn b. Ali es-Saymerî, s. 140) bu sırada ergenlik yaşında olduğu ve dedesi Ebû Hanîfe'ye de (ö. 150/767) yetişemediği dikkate alınırsa 150-155 (767-772) yılları arasında doğduğu söylenebilir. Babası Hammâd'dan ve Ebû Hanîfe'nin öğrencileri Ebû Yûsuf ile Hasan b. Ziyâd'dan fıkıh, yine babası başta olmak üzere Mâlik b. Miğvel, Ömer b. Zer, Kâsım b. Ma'n ve İbn Ebû Zî'b gibi âlimlerden hadis tahsil etti. Gassân b. Mufaddal, Ömer b. İbrâhim en-Nesefî, Sehl b. Osman el-Askerî, Abdülmü'min b. Ali er-Râzî kendisinden hadis rivayet ettiler, Ebû Saîd el-Berdaî de ondan ders aldı.

Başta Bağdat'ın bazı semtleri olmak üzere çeşitli şehirlerde kadılık yapan İsmâil b. Hammâd, 194 (810) yılında Bağdat'ın doğu yakası (Rusâfe) kadılığına tayin edildi. Bir süre bu görevde kaldıktan sonra Hasan b. Ziyâd'ın yerine Kûfe kadılığına getirildi. Zilkade 201'de (Haziran 817) görevinden alındı. Me'mûn zamanında Bağdat'ın Şarkîye ve Medînetülmansûr semtleri kadılığında bulundu. 210 (825) yılında Basra kadısı oldu. Bir yıl sonra felç olunca görevinden ayrıldı. Kadılık görevinde başarılı olan İsmâil b. Hammâd ayrıca Rakka ve Vâsıt kadılığı da yapmıştır.

Bazı kaynaklarda İsmâil b. Hammâd'ın Mürcie'den olduğu kaydedilirse de bu rivayet ameli imandan bir cüz saymamasından kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim dedesi Ebû Hanîfe de bu görüşünden dolayı Mürcie'den olmakla itham edilmiştir (Dîa, X, 142-143). Ancak çeşitli âlimlerle yaptığı tartışmalardan (İbn Adî, I, 308)

Mürcie'nin dille ikrarın iman için yeterli olacağı, amel etmemenin kişiye zarar vermeyeceği şeklindeki aşırı görüşünü benimsemediği anlaşılmaktadır. İsmâil b. Hammâd'ın Kur'an'ın mahlûk olduğunu savunduğu, babası ve dedesinin de bu görüşte olduğunu söylediği (a.g.e., I, 308; Hatîb, VI, 245; İbn Hacer, I, 399), Mihne olayında Me'mûn'un dâiliğini yaptığı (İbn Hacer, I, 399) zikredilir. İbn Hacer, bu bilgiyi naklettikten sonra babası ve dedesinin de aynı görüşü paylaştığı iddiasının doğru olmadığını söyler. Eserleri zamanımıza ulaşmayan İsmâil b. Hammâd'ın itikadî görüşlerini tam olarak belirlemek zordur. Bununla birlikte bazı rivayetlerden onun, Selef akîdesini savunanlarca "ehlü'l-ehvâ" diye nitelendirilen Cehmiyye, Mu'tezile, Mürcie gibi fırkalara peşin hükümle yaklaşmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bid'at çıkardıkları için ehlü'l-ehvânın şahitliğini kabul etmemesi teklif edildiğinde, "Sen herhalde Cemel Vak'ası'na katılanların birbirlerini öldürdüklerini görseydin onların şahitliğini kabul etmezdin?" diyerek karşı çıktığı bilinmektedir (Vekî', II, 170).

Bazı hadis münekkitleri İsmâil b. Hammâd'ın Cehmiyye'den olduğunu ve güvenilir sayılmadığını belirtirken (Zehebî, I, 226; İbn Hacer, I, 399) İbn Adî, İsmâil ile babası Hammâd ve dedesi Ebû Hanîfe'nin hadis ehli olmadıklarını ve rivayette zayıf bulduklarını söyler (el-Kâmil, I, 308). Buna karşılık Sibt İbnü'l-Cevzî, İsmâil'in güvenilir (sika ve sadûk) bir kişi olduğunu, Hatîb el-Bağdâdî'den başka kimsenin onu kötülediğini belirtir ve Hatîb'in halku'l-Kur'an meselesinde İsmâil'den naklettiği söz hakkında, "Eğer bunu söylediği doğru ise bu bir takyidedir; zira Me'mûn bu sözü söylemesi için bizden (Hanefîler) zor kullanmadığı kimse bırakmamıştır" der (Safedî, IX, 111; İbn Hacer, I, 399). Ancak aynı bilgiyi Hatîb el-Bağdâdî'den önce İbn Adî'nin de naklettiği, İsmâil'in bu sözü görev aldığı günlerin daha başında, halku'l-Kur'an meselesinin gündeme gelmediği bir dönemde söylediği anlaşılmaktadır (İbn Hacer, I, 399).

Kaynaklarda İsmâil b. Hammâd'ın şu eserleri zikredilmektedir: *el-Câmi' fi'l-fıkıh* (Ebû Hanîfe'den naklettiği fikhî görüşleri derleyen bir eser olup Bişr b. Gıyâs tarafından rivayet edilmiştir), *er-Red 'ale'l-Kaderiyye, Risâle ile'l-Büstî, Kitâbü'l-İrcâ'* (Ebû Saîd el-Berdaî son eserini tenkit eden bir kitap yazmıştır).

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî', *Ahbarü'l-kuḍât*, II, 167-170; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 165; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 308; Hüseyn b. Ali es-Saymerî, *Ahbarü Ebi Hanîfe ve aşhâbih*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 138-140; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 243-245; XIII, 326; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, X, 181, 248-250; Zehebî, *Mizânü'l-'tidâl*, I, 226; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 110-111; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍḍiyye*, I, 400-403; II, 646, 714; III, 366-367; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 398-399; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fi ṭabaḳâti'l-Hanefiyye*, Bağdâd 1962, s. 17-18; Temimî, *et-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, II, 184-186; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 46.

HÜSEYİN KAYAPINAR

İSMÂİL b. İSHAK

(bk. CEHDAMÎ).

İSMÂİL MA'ŞUKÎ

(إسماعيل معشوقی)

(ö. 935/1529)

Bayramî-Melâmî tarikatına
mensup sûfî.

Aksaray'da doğdu. Bayramî-Melâmî kutbu Pîr Ali Aksarâyî'nin oğludur. Tarikat mensupları arasında aşk yolunda hayatını verdiği için Ma'şukî, babası şeyh olduğu için Çelebi Şeyh, halk arasında ise genç ve güzel olduğundan Oğlan Şeyh diye tanınır.

Atâî'nin ifadesine göre İsmâil Ma'şukî çok genç yaşta İstanbul'a giderek irşad faaliyetine başlamış, camilerdeki vaazları ilgiyle karşılanmış, halkın yanı sıra askerî kesimden de birçok kişi kendisine intisap etmiştir. Şahihyât türü sözleri halk arasında yayılan İsmâil Ma'şukî'ye gösterilen bu ilgi bazı kimseleri rahatsız etmiş, bu kişiler genç şeyhin fitneye sebep olduğunu söyleyerek Sahn müderrisi Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'ye başvurmuşlar ve kendisinden onun katlinin sağlanmasını rica etmişler, neticede İsmâil Ma'şukî, İstanbul'a geldikten bir yıl sonra 935'te (1529) Şeyhülislâm Kemalpaşazâde'nin fetvasıyla idam edilmiştir. Doğum tarihinin kaydedildiği tek kaynak olan Atâî onun 914'te (1508-1509) doğduğunu söyler. Bu durumda öldüğünde on dokuz-yirmi yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. Sarı Abdullah Efendi, La'fîzâde ve Müstakimzâde de 935 yılında on dokuz yaşında iken öldürüldüğünü kaydetmişlerdir.

Sarı Abdullah Efendi, Kanûnî Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nden dönerken Aksaray'a uğrayıp Pîr Ali'yi ziyaret ettiği sırada kendisine birçok mülk ve mezra

bağışlamayı teklif ettiğini, ancak Pîr Ali'nin bu teklifi kabul etmediğini, bunun üzerine padişahın oğlu İsmâil'i İstanbul'a götürmek için izin istediğini, Pîr Ali'nin, "Oğlumun ismi İsmâil'dir, hak yoluna kurban olmaktan dönmez" diyerek izin verdiğini ve ardından onu İstanbul'a gönderdiğini söyler. Sarı Abdullah'a göre Pîr Ali bu olaydan altı ay sonra vefat etmiştir. İsmâil Ma'şûkî bir süre sonra Edirne'ye gitmiş, dönüşünde verdiği vaazlarla halkın büyük ilgisini çekenken bazılarının ona karşı düşmanlığına yol açmış ve Kanûnî kendisine memleketine dönmesini tavsiye etmiş, ancak İsmâil vaazlarına devam etmiştir. Onu suçlayanlar, Sarı Abdullah Efendi'nin ifadesiyle "gerçeğe aykırı fakat iddialarına uygun" bir fetva almışlar ve bu fetva gereği İsmâil Ma'şûkî katledilmiştir.

Pîr Ali Aksarâyî'nin mensuplarından Abdurrahman el-Askerî'nin 957 (1550) yılında kaleme aldığı *Mir'âtü'l-İşk* adlı eserde İsmâil Ma'şûkî'yi ölüme götüren süreç, Atâî'nin ve Bayramî-Melâmî müelliflerinin verdiği bilgilerden oldukça farklı bir şekilde anlatılmaktadır. *Mir'âtü'l-İşk*'a göre Pîr Ali Aksarâyî, Aksaray'da irşad faaliyetini sürdürmekte iken asıl adı Kemal olan oğlu İsmâil Kayseri'de ilim tahsil etmekteydi. Pîr Ali 939'da (1532-33) tarikatı yayması için İstanbul'a önce Baba Hasan adlı bir dervîşi, ardından Nebî Süfî'yi ve onun da geri dönmesiyle Demzâde Hayreddin'i gönderir. Ancak bir süre sonra aralarında ihtilâf çıkınca bazı dervişler Aksaray'a giderek şeyhlerinden oğlu Kemal'i irşad için kendileriyle birlikte göndermesini isterler, Pîr Ali oğlunun henüz çok genç olduğunu söylerse de ısrar ederler. Bunun üzerine Pîr Ali dervişlere Kayseri'ye gitmelerini, hocası Mehmed Abdal izin verirse İsmâil'i İstanbul'a götürebileceklerini bildirir. Mehmed Abdal pek hoş karşılamamakla birlikte dervişlerin onu götürmelerine izin verir.

Abdurrahman el-Askerî, Pîr Ali'nin, "Tarikimizde babadan oğula icâzet verme âdeti yoktur" diyerek oğluna irşad izni vermediğini söyler. Ona göre Pîr Ali oğlunu İstanbul'a gönderirken kendisine orada ilim öğrenmesini tavsiye etmiş, bu sırada, aralarında Pîr Ahmed Edirnevî'nin de bulunduğu dört dervîşini çağırarak bunların sözlerinden dışarı çıkmamasını istemiş ve onu Pîr Ahmed'e emanet etmiştir. Ancak İsmâil Ma'şûkî İstanbul'da irşad faaliyetine başlayınca aralarında ihtilâf çıkmış, bunun üzerine Pîr Ahmed Edirne'ye giderek irşad faaliyetine giriş-

miş, İsmâil Ma'şûkî de bir süre sonra Edirne'ye gidip Pîr Ahmed'e intisap edenleri kendi tarafına çekmeye çalışmış, fakat başarılı olamamıştır. Gelişmeleri öğrenen Pîr Ali Aksarâyî oğlunu Aksaray'a getirmeleri için bazı dervişlerini İstanbul'a göndermiş, babasının ısrarı üzerine yedi sekiz ay sonra Aksaray'a dönen İsmâil Ma'şûkî müridlerinin ısrarlı talepleri üzerine tekrar İstanbul'a gitmek istediğinde Pîr Ali, "Pîr Ahmed gelsin, verelim, alsın gitsin, bunda bizim yanımıza sığmaz" diyerek Pîr Ahmed'e haber göndermiştir. Abdurrahman el-Askerî ile birlikte Aksaray'a giden Pîr Ahmed Edirnevî, İsmâil Ma'şûkî'yi yanına alarak İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmış, ancak yolda aralarında yine anlaşmazlık zuhur edince İsmâil Ma'şûkî Eskişehir'de onlardan ayrılarak İstanbul'a varmıştır. Abdurrahman el-Askerî, o günlerde Kanûnî Sultan Süleyman'ın Korfos seferine çıktığını kaydeder. Bu sefer 7 Zilhicce 943'te (17 Mayıs 1537) başladığına göre 944 (1537) yılı başlarında İstanbul'a gitmiş olmaları gerekir. Abdurrahman el-Askerî, Aksaray'dan ayrılmadan önce babasının İsmâil Ma'şûkî'ye İstanbul'da vezîriâzamdan icâzet almadan irşad faaliyetine girişmemesini ve ilim öğrenmesini tavsiye ettiğini, ancak onun bu nasihatleri dinlemediğini söyler. Olayları bu kadar ayrıntılı biçimde anlatan, Pîr Ali'nin ölüm tarihini gün ve ayına kadar (26 Şâban 945 / 17 Ocak 1539) kaydeden Abdurrahman el-Askerî, İsmâil Ma'şûkî'nin İstanbul'a bu ikinci gidişinden sonra meydana gelen ve onu ölüme götüren hadiseler ve ölüm tarihi hakkında bilgi vermez.

La'lîzâde Abdülbâkî, Pîr Ali Aksarâyî'nin oğlu İsmâil'i İstanbul'a gönderdikten altı ay sonra vefat ettiğini ve onun babasının ölümünün ardından irşad faaliyetine başladığını söyler. Nitekim Atâî de babasının İsmâil'in şehid olacağını bildiğini, ancak, "Arslan yavrusunu yedirmez, biz hayatımızda onu gözetiriz" dediğini nakleder. Öte yandan Sarı Abdullah Efendi, Abdurrahman el-Askerî'nin, Pîr Ali'nin halifesi olduğunu sürekli olarak vurguladığı Pîr Ahmed Edirnevî ile çocuk yaşta iken görüştüğünü söyleyerek bu konudaki bilgileri kendisinden aktarır. Buna göre Pîr Ali oğlunu Pîr Ahmed'le İstanbul'a gönderirken orada öldürüleceğini, fakat bunun kendi sağlığında olmayacağını Pîr Ahmed'e söylemiştir.

Atâî ve Bayramî-Melâmîliği'ne mensup müellifler İsmâil Ma'şûkî'nin ölüm tarihini 935 (1528) olarak kaydetmişlerdir. Ab-

dülbaki Gölpınarlı da Pîr Ali ve İsmâil Ma'şûkî'nin ölüm yılını 935 olarak vermiş (*Melâmilik ve Melâmiler*, s. 45, 48), daha sonra Pîr Ali'nin kitâbesini getirttiklerini, 945 (1539) olduğunu anladıklarını söyleyerek (*100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 264) her ikisinin de ölüm tarihini 945 olarak düzeltmiştir. İsmâil Ma'şûkî ile ilgili mahkeme sicilini tesbit eden Mustafa Akdağ, bu sicil kaydında tarih olmamasına rağmen bir önceki kaydın üzerindeki 20 Zilhicce 945 (9 Mayıs 1539) tarihinden hareketle idam olayının 1539 yılında meydana geldiğini söylemiş, ancak daha sonraki çalışmalarda (Ocak, *Şeyhülislâm İbn Kemâl Sempozyumu*, s. 37; a.m.f., *Osm.Ar.*, X [1990], s. 51; Yurdaydın, II, 167) bu tarih yine 935 olarak verilmiştir. İsmail E. Erünsal *Mir'âtü'l-İşk*'i tanıttığı makalesinde bu esere dayanarak 945 (1539) yılının İsmâil Ma'şûkî'nin ölüm tarihi olduğunu savunmuş, bu tarih daha sonraki iki çalışmada da (Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mühlidler*, s. 284; Öngören, s. 296) kabul edilmiştir.

İsmâil Ma'şûkî'nin ölüm tarihinin bilinmesi, hakkındaki idam fetvasının kimin tarafından verildiğinin tesbiti açısından önemlidir. Atâî, "935 senesinde müftî-i asr Kemalpaşazâde Efendi fetvası ile fitnesi izâle ve kârî şemşîr-i şerîata havâle olundu" derken Melâmî kaynakları bu konu üzerinde durmamışlardır. Ebüssuûd Efendi'nin, "üstâdım fâzıl-ı Rûm İbn Kemâl merhûm fetvâsıyla katlolunan İsmâil ..." şeklindeki ifadesi de (La'lîzâde Abdülbâkî, s. 39-40) idam fetvasının Kemalpaşazâde tarafından verildiğini teyit eder neteliktedir. Ancak bu olay 945'te gerçekleşiyse fetvanın bu tarihten beş yıl önce vefat eden İbn Kemal'e ait olması mümkün değildir. Bu durumda fetvanın bu tarihte şeyhülislâm olan ve tasavvuf karşıtı görüşleriyle bilinen Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'ye ait olması gerekir. Ebüssuûd Efendi'nin Gazanfer Dede meselesine dair mektubundan (Atâî, s. 88) İsmâil Ma'şûkî'nin muhakeme edildiği, kendisinin de mahkeme heyetinin bir üyesi olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu fetvanın metni günümüze ulaşmadığından İsmâil Ma'şûkî'nin idamının hangi gerekçelere dayandırıldığı belli değildir. Onun düşünceleri ve inançları, vaazlarında neler söylediği konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Atâî halk arasında şathiyeleriyle tanındığı, bazı kimselerin ilhâdına hükmederek

idamını benimsediğini, bazılarının da ke-râmet sahibi yüce bir kişi olduğunu söyleyerek sözlerini te'vil yoluna gittiğini bildirir ve, "İşin doğrusunu Allah bilir" der. Sarı Abdullah Efendi ve La'lizâde Abdül-bâki Efendi de onun vaaz kürsüsünde şahiyyât türü sözler söylediğinden dolayı suçlandığını kaydederler. Abdurrahman el-Askerî ise irşad izni olmadığı halde kendi başına bir yol icat ettiği için bu âkıbe-te uğradığını söylemekle yetinir. Abdül-baki Gölpınarlı müridlerini "Allahım, Allahım!" diye zikrettirdiği ve bu kelimenin farklı iki anlama gelmesinin onu idama götüren sebeplerden olduğu şeklindeki bir rivayeti nakleder.

İsmâil Ma'şûkî'nin fikirlerini tesbite çalışan Ahmet Yaşar Ocak onun sülhlerin raks ve deveranının helâl olduğunu ve ibadet sayıldığını ileri sürdüğünü, İbn Kemal'in *Risâle fi tahkiki'l-hak ve ibtâli'r-re'yi's-şüfiyye fi'r-rakş ve'd-deverân* adlı eserini bu görüşleri reddetmek amacıyla kaleme aldığını, Ebüssuûd Efendi'nin raks ve deveran konusundaki fetvasının (Düzdağ, s. 85-86) muhatabının İsmâil Ma'şûkî olduğunu söyler (*Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 284-285). Adı geçen risâle ve fetvada bir grup şüfî söz konusu edilmekte ve İsmâil Ma'şûkî'nin adı geçmektedir. Ayrıca İsmâil Ma'şûkî, geleneğinde raks ve deverana yer vermeyen bir tarikata mensup olduğundan vaazlarında bu görüşleri savunduğu yolundaki tahmin ihtiyatla karşılanmalıdır.

Osmanlı sosyal, din ve düşünce tarihinde önemli bir olay olan İsmâil Ma'şûkî'nin idamına dair mahkeme sicili İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde, Evkâf-ı Hümayun müfettişliği mahkemesine ait 4/2 numaralı defterin 35. sayfasında bulunmaktadır. Mustafa Akdağ tarafından tesbit edilip bir özeti verilen (*Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, II, 64-65), metni Ahmet Yaşar Ocak tarafından yayımlanan belgede (*Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 354-356) kimlikleri hakkında bilgi verilmeyen sekiz şahidin İsmâil Ma'şûkî'yi suçlayan ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerde onun insanın kadîm olduğunu, insanın insan olduktan sonra kendisine hiçbir şeyin haram olmayacağını, kendisinin kutup, babasının mehdî olduğunu, şeriâtın haram dediği şeylerin helâl olduğunu söylediği; Hz. Mûsâ için "küstah", şarap için "aşk kamışdır, cezbe-i ilâhîdir" ifadelerini kullandığını, ayrıca, "Yemek içmek, yatmak, uyumak hepsi ibadettir"; "Oruç, zekât ve hac insanlara

cürüm için gelmiştir"; "Mümin olana yılda iki bayram namazı kâfidir ve bu iki namazda secde yerinde beni görün"; "Zina ve livata aşkın lezzetidir"; "Her kişi Tanrı'dır, her sûretten görünen O'dur, görünen Tanrı'ya tapmak gerekir"; "Ruh bir bedenden çıkar, bir başkasında yolculuk eder"; "Kabir azabı yoktur" dediği kaydedilmektedir. Bu belgede ileri sürülen iddialara İsmâil Ma'şûkî'nin cevap verip vermediği, veriyse ne dediği bilinmemektedir. Kaynaklarda da vaazları sırasında şahiyyât türü bazı sözler söylediği belirtilmekle birlikte bunların ne olduğu bildirilmemektedir. Söz konusu mahkeme tutanağındaki iddialar yanında Ebüssuûd Efendi'nin, Oğlan Şeyh'in zulmen katledildiğini söyleyenlerin onun mezhebinden iseler katledilmeleri gerektiğine dair fetvasıyla (Düzdağ, s. 196) Gazanfer Dede'ye dair mektubu (Atâî, s. 88) ve Hamza Bâli hakkındaki fetvasında (La'lizâde Abdülbâki, s. 39-40) Ma'şûkî'nin katlinin zendeke ve ilhâda bina olduğuna dair açık ifadesi de onun mühlidlik suçlamasıyla idam edildiğini göstermektedir. Bu belgede yer alan, özellikle ahlâkî kurumları yıkmaya yönelik ithamların İsmâil Ma'şûkî aleyhinde kamuoyu oluşturma amacıyla ortaya atılmış olabileceğine dikkat çekilmiştir (Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 289).

On iki müridiyle birlikte Atmeydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) boynu vurularak idam edilen İsmâil Ma'şûkî'nin denize atılan başı ve bedeni Rumelihisarı sahilinde bugünkü Bebek semti yakınlarında Kayalar denilen yerde kıyıya vurmuş, gördüğü bir rüya üzerine oraya giden bir müridi tarafından bulunarak defnedilmiştir. Burası daha sonra bir mezarlık haline gelmiş ve bir cami yapılmıştır. Kabri Kayalar adı verilen bu caminin hazîresindedir. Müridlerinden Irâkizâde Hasan Efendi, İsmâil Ma'şûkî'nin boynunun vurulduğu yerin üst tarafına bir mescid yap-

tırmış (959/1552), iki kardeşiyle birlikte buraya defnedildiği için Üçler Mescidi denilen bu mescid zamanla harap olmuştur. Sultanahmet Meydanı'nda güneydeki dikilitaşın karşısındaki bu yer günümüzde bir iş yerinin mutfak bölümünün içinde kalmıştır.

İsmâil Ma'şûkî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi bölümündeki bir mecmuada (nr. 800) yer alan beş gazeliyle on iki beyitlik mesnevi tarzında bir manzumesi Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır (*Melâmilik ve Melâmiler*, s. 51-54). Yahya Kemal, "Seyrindeyiz atıldığı sâhilsiz enginin / Atmeydanı'nda ölmüş enelhak şehidinin" mısralarıyla İsmâil Ma'şûkî'nin hâtırasını yâdetmiştir.

Tarikat silsilesi Pîr Ali Aksarâyî, Bünyâmin Ayâşî, Ömer Dede Sikkîni vârsatasıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'ye ulaşan İsmâil Ma'şûkî'den sonra Bayramî Melâmîliği Hayrabolulu Sârbân Ahmed tarafından sürdürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, nr. 4/2, s. 35; Abdurrahman el-Askerî, *Mir'âtü'l-işk*, İsmail Erünsal özel kütüphanesi, vr. 44^b, 83^a-98^b; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 88, 89; Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 333, s. 28; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 248-251; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 465; La'lizâde Abdülbâki, *Sergüzeşt*, İstanbul, ts., s. 27-30, 39-40; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi*, I, 124-125; II, 35; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmiyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 11^a-12^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 281-282; *Tomar-Melâmilik*, s. 28; Abdülbaki [Gölpınarlı], *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 45, 48-54; a.mlf., *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1969, s. 264; Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbe*, İstanbul 1969, s. 113; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, İstanbul 1974, II, 64-66, 466; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983, s. 85-86, 196; Ahmet Yaşar Ocak, "İbn Kemâl'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiyesinde İlim ve Fikir Hayatı", *Şeyhülislam İbn Kemâl Sempozyumu*, Ankara 1986, s. 37; a.mlf., *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 274-290, 354-356; a.mlf., "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî", *Osm.Ar.*, X (1990), s. 49-58; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Düşünce ve Bilim Tarihi", *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1988, II, 166-168; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf: Anadolu'da Süfler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul 2000, s. 286-298; İsmail E. Erünsal, "Abdurrahman el-Askerî's Mir'âtü'l-işk: A New Source for the Melâmî Movement in the Ottoman Empire during the 15th and 16th Centuries", *WZKM*, sy. 84 (1994), s. 95-115.

İsmâil Ma'şûkî'nin Kayalar Camii hazîresindeki makam kabrinin şahidesi - Bebek / İstanbul